

MARTIN ŠRAJER / 19. 9. 2025

Přežil jsem svou smrt

„Je to film o procesu člověka, který při setkání s hrůzou, na pokraji života a smrti, potkává lidi pomáhající mu nalézt správný postoj, vyvodit ze zkušenosti jediný správný závěr. Po prožití toho všeho se nakonec stává komunistou“, ^[1] přiblížil Vojtěch Jasný v roce 1959 své dokončované drama *Přežil jsem svou smrt*. Pro mladého režiséra šlo po lyrické *Touze* (1958) o návrat k politicky angažované tvorbě, kterou zastupují jeho dokumenty z padesátých let natáčené s Karlem Kachyňou i první dva celovečerní hrané snímky – *Dnes večer všechno skončí* (1955) a *Zářijové noci* (1957).

Příběh frajerského boxera Tonyho, který se za války spolu s ostatními vězni snaží přežít v koncentračním táboře, vznikl podle scénáře Milana Jariše, autora řady divadelních her a námětů a také přeživšího holocaustu. Autentické vykreslení táborové každodennosti je v souladu s požadavky dobové dramaturgie podřízeno myšlence, že nejvýznamnější ze všech protinacistických odbojů byl ten komunistický. Tento argument je zdůrazněn ideovým přerodem hlavního hrdiny, který se musí vzepřít individualistické podstatě svého sportu a stát se součástí kolektivu.

Jariš byl držen v Mauthausenu, kde se děj odehrává, a při psaní vycházel ze zkušeností svých i ostatních vězňů. Na prožitek jednotlivce svou pozornost nezužoval ani Vojtěch Jasný. Během příprav na natáčení přečetl mnoho knih, podíval se na *Osvětim* (1948) od Wandy Jakubowské a dokumenty o holocaustu. Pročítal vězeňské dopisy, setkával se s bývalými vězni z různých zemí. Spolu s kameramanem Jaroslavem Kučerou, architektem Karlem Lierem a vedoucím výroby Jiřím Bečkou pak navštívil Mauthausen, Oranienburg, Sachsenhausen nebo Osvětim, kde zemřel jeho otec.

Navzdory tomu, že byl film opatřen názvem v první osobě jednotného čísla (vycházejícím z Tondova závěrečného monologu) a navzdory tomu, že se zpočátku soustředí na vykreslení jednoho sebevědomého „hejska“, ve výsledku Tondův příběh ustupuje příběhu celého kolektivu, tvořeného různými výraznými typy. Protagonista se

v táboře setkává s bývalým kasařem Hranáčem (Vladimír Menšík), šéfem ilegálního odbojového hnutí Josefem (Jiří Sovák) nebo s vězni ze spřátelených zemí, jako jsou Sovětský svaz či Polsko. Právě ruští vězni ve filmu trpí nejvíc. Ústřední myšlenkou se tak, slovy Jasného, může stát „mezinárodní bratrská solidarita vězňů v boji proti nacistickému zlu“.^[2]

Kvůli uvedenému vyznění se tvůrci snažili každou postavu obsadit hercem odpovídající národnosti (což neplatí bezvýtku – např. sovětského vězně hraje Martin Ťapák). Do role Tondy si Jasný vybral fyzicky zdatného Františka Peterku, který před herectvím zvažoval kariéru vrcholového sportovce nebo učitele tělocviku. Výrazný je part Hany Hegerové. Hraje cikánku drženou v nevěstinci pro táborové dozorce. Jde o jedinou ženu ve světě zalidněném výlučně muži, která svou přítomností vyvolává alespoň chvilkové zdání normality.

Přestože film nejvíc akcentuje trápení komunistických vězňů, neopomíjí ani židovskou perspektivu. Židovský zpěvák v podání Rudolfa Asmuse je v kamenolomu donucen vyšplhat na podminovanou skálu a zazpívat nacistům pro pobavení. Nečekaně volí křesťanskou árii Ave Maria. Jeho morální převaha nad sadistickými dozorci je vedle procítěného zpěvu zvýrazněna i nápadným podhledem kamery. Za svou lidskost je vzápětí potrestán. Spolu se skálou jej dozorce vyhodí do povětří.

Řada epizodních postav, z nichž některé jsou podle dobových recenzí napsané lépe než samotný Tonda,^[3] dotváří plastický obraz táborového života. Lidé a stavby – ať je to karanténní barák nebo appelplatz postavený na pozemku za Barrandovem – tvoří živý, realistický celek. Lokace nepůsobí indiferentně nebo prázdně, jak se stávalo v jiných dobových domácích dramatech. Řada dramatických momentů vděčí za svou působivost naopak tomu, že vyplývají z věrohodné kresby míst a jejich vyznění je podmíněné konkrétní lokací. K uvěřitelnosti filmu přispívá nesentimentální, nezúčastněná kamera Jaroslava Kučery.

První československý snímek situovaný přímo do nacistického vyhlazovacího tábora tak sice vznikl primárně jako pocta hrdinnému komunistickému odboji, ale díky neschematickému vylíčení prostředí je dodnes působivý jako univerzální příběh solidarity. Bez ohledu na dobu a ideologii je totiž snazší přežít, když člověk nemusí spoléhat jen na své vlastní svaly.

Přežil jsem svou smrt uvede kino Ponrepo ve čtvrtek 25. září.

Přežil jsem svou smrt (Československo 1960), režie: Vojtěch Jasný, scénář: Milan Jariš, kamera: Jaroslav Kučera, hudba: Svatopluk Havelka, hrají: František Peterka, Jiří Sovák, Václav Lohniský, Martin Šapák, Paul Berndt, Hans-Joachim Hegewald, Fred Delmare, Fred Düren, Wojciech Siemion, Rudolf Asmus a další. Filmové studio Barrandov, 93 min.

Poznámky:

[1] Filmy opravdu dnešní. *Tvorba* 24, 1959, č. 34 (20. 8.), s. 800.

[2] Filmový pohled na tábor smrti. *Práce* 16, 1960, č. 6 (7. 1.), s. 5.

[3] Vrstevnatost Tondy je dána zejména kontrastem mezi jeho sebejistým vnějším vystupováním a existenciálními pochybnostmi zaznívajícími v jeho voice-overu, který zde Jasný poprvé nápadněji zapojil do vyprávění.